

Översikter och meddelanden

Det rationella politiska samtalet

I

Forutsetningen om rasjonalitet – eller forutsetningen om muligheten av rasjonalitet – har fra slutten av 1950-årene kommet til å få en sentral plass i statsvitenskapelig teori-dannelse og metodediskusjon. I verker som Anthony Downs' *An Economic Theory of Democracy* er denne forutsetning blitt presist avgrenset, og på grunnlag av tilsvarende situasjonsbeskrivelser har man prøvd å utlede testbare konsekvenser, på samme måte som i sosialøkonomien og naturvitenskapen. Denne "rasjonalistiske" tilnærming kan også anvendes i studiet av politiske samtaler. Idet man forutsetter at deltagerne i en samtale prøver å finne ut hva som i situasjonen er hensiktsmessige samtalestrategier, gitt egne målsettinger, antagelser om andres, osv, kan man gjøre forsøk på å forklare eller forutsi samtaltens forløp.

Evert Vedungs bok om den rasjonelle politiske samtale er ikke primært et bidrag til denne type teori. Vedung er ikke opptatt av *spillet* i samtaler mellom rasjonelle aktører. Han er i stedet opptatt av *innholdet* av deltagerens innlegg – mer spesielt spørsmålet om på hvilke måter og i hvilken grad innlegg i en samtale gjennom sitt innhold bidrar til et godt grunnlag for å ta standpunkt i den sak samtalen gjelder. Han drøfter de metode-spørsmål som melder seg når man stiller seg dette problem og på den måten ønsker å analysere innlegg *qua* bidrag til en diskuterende samtale som etter sitt innhold kan sies å være rasjonell.

Etter min oppfatning er det av stor betydning at dette perspektiv, som går på innhold og gyldighet eller saklig vekt, får godt fotfeste i statsvitenskapelig forskning og undervisning ved siden av både det strategiske perspektiv og det "kausale". Med mindre man stiller seg likegyldig til muligheten av politiske samtaler som på en effektiv måte legger grunnlaget for velbegrunnede avgjørelser, må det være viktig at oppmerksomheten henledes på muligheten av og det karakteristiske for slike samtaler. Videre må det være viktig at de som har til yrke å studere politikk, gis et godt grunnlag for å ana-

lysere politiske budskaps – debattinnleggs – innhold, relevans og holdbarhet, samt sammenstille de enkelte innlegg på en slik måte at den samlede argumentasjon blir gjort oversiktlig og gjennomskiktig. Om analysene gjøres kjent før de samtaler som de analyserte innlegg inngår i, er avsluttet, kan de direkte bidra til en fruktbar gjennomføring av samtaler og til et godt beslutningsgrunnlag. Dette gjelder både for brede, ideologisk betonte debatter og for sektoriell saksforberedelse og diskusjon. Vedung er ikke minst opptatt av innholdsorientert analyse knyttet til det siste, i form av "policy-analyse".

Vedung understreker gjennom hele sin bok at man må skille klart mellom slike "innehållslige" idé- og debattanalyser, som har til formål å tolke, ordne og prøve vedkommende idéer eller innlegg, og "funktionella" analyser, som dels undersøker *hvorfor* de enkelte aktører inntar de standpunkter de inntar, dels undersøker *virkingene* av idéer, debattinnlegg og standpunkter; han advarer således i flere sammenhenger mot den genetiske feilslutning som består i at man tror man har avgjort – eller belyst – spørsmålet om et standpunkts gyldighet ved å gi en forklaring på at en eller flere personer har inntatt vedkommende standpunkt.

Dette forhindrer ikke at innholdsorienterte analyser indirekte kan være av betydning for funksjonelle analyser, noe da også Vedung betoner. De to typer av rasjonalistiske forklaringer Vedung stiller opp (ved siden av "kausale" forklaringer), hjelper oss til å se hvorfor. For det første kan det tenkes at en person tar standpunkt på grunnlag av rent saklige overveielser; hvis hans beslutningsgrunnlag er en uklarerlig analyse av de forslag og argumenter som er fremlagt i løpet av vedkommende debatt, må analytikeren foreta en like god innholdsorientert analyse for å kunne forklare hvorfor vedkommende person har inntatt nettopp det standpunkt han har inntatt. For det annet kan det tenkes at en person for hvem strategiske, ikke-saklige hensyn spiller en vesentlig rolle, til en viss grad må ta hensyn til saklig vektige argumenter som er fremkommet i debatten; også i dette tilfelle vil en innholdsorientert debattanalyse være

nødvendig for å forstå vedkommendes overveielser og valg.

II

Innholdsorienterte analyser – slik Vedung tenker seg disse – har til formål å tolke, ordne og prøve politiske budskap, idet de politiske budskap oppfattes som innlegg i en rasjonell politisk samtale. Formålet for Vedungs bok er "att ge en kritisk presentation av de metoderegler som bör gälla" for slike analyser. Nærmere bestemt betyr dette at Vedung presenterer og diskuterer (s 24):

- "(i) regler för prövning av relevans;
- (ii) regler för fastställande av mångtydighet och vaghet;
- (iii) regler för prövning av relevans;
- (iv) regler för prövning av konsistens i utsagor och giltighet i slutledningar;
- (v) regler för prövning av om verklighetsomdömen är sanna, sannolikt sanna, väl underbyggda eller falska;
- (vi) regler för prövning av värdeomdömens hållbarhet."

La oss merke oss at denne inndeling avspeiler den oppfatning at innlegg i en samtale om et problem så vidt mulig skal være systematiske eller velordnede, klare, relevante, konsistente og følgeriktige, holdbare i virkelighetsdommer og holdbare i verdidommer; forsåvidt som et innlegg ikke oppfyller dette krav, representerer dette en svakhet ved innlegget qua bidrag til en rasjonell samtale.

Umiddelbart kan det se ut som om det ikke vil være behov for noen innholdsorientert analyse av samtaler der alle innlegg oppfyller det krav som her er formulert. I det virkelige liv vil imidlertid ytringer sjelden være fullkomment entydige; dette understrekes av Vedung, som stiller seg sterkt kritisk til tanken om å nå frem til tolkninger som ikke bare er rimelige, men riktige. Og selv om et innlegg isolert sett er fullkomment velordnet, kan det tenkes at det er behov for å plassere det innenfor en videre systematikk; osv. Derfor kan det være behov for innholdsorienterte analyser selv om en bare har å gjøre med innlegg som ikke kan sies å svikte på noe punkt. Samtidig er det klart at mange innlegg er mer mangetydige og vage enn strengt nødvendig, mindre gjennomsluttede enn nødvendig, mindre godt underbygd enn nødvendig, osv. Dette forsterker behovet for innholdsorienterte analyser.

Når det gjelder siktepunktet for slike analyser, vil det til dels være tale om en strengt kritisk oppgave (jfr s 24 og s 180): ubønhørlig å avdekke uklarheter, logiske

brister osv, kanhende med den konklusjon at et innlegg som på overflaten er besnærende, i virkeligheten er helt uholdbart og derfor uten saklig vekt. På den annen side vil det også være tale om en konstruktiv oppgave (jfr s 34 og s 84): å finne inn til "kulturvektene" som kanhende er der, innimellom ugresset, og så plassere disse i en slik sammenheng og et slikt mønster at deres fulle betydning kommer skikkelig frem.

Hvilke metoderegler bør gjelde for innholdsorienterte analyser? Det er åpenbart ikke tale om å gi en enkel oppskrift som kan anvendes mekanisk. Hva Vedung gjør, er å utrede hovedmuligheter og så illustrere og diskutere disse.

En gjennomgåelse av filosofisk litteratur viser at det rår uenighet i en rekke grunnlagsspørsmål som synes å være en betydning i denne sammenheng. Også i politiske tekster kan det komme frem oppfatninger som innebærer avvisning av metoderegler som en analytiker kanskje ville finne rimelige. Vedung tar derfor systematisk opp synsmåter som står mot hverandre på de forskjellige punkter, og drøfter disse med sikte på avklaring. Enkelte standpunkter står fortsatt sentralt i den faglige debatt; på andre punkter finner Vedung avgjørende argumenter mot bestemte posisjoner. Det gjelder således Herbert Marcuses avvisning av den formelle logikk og korrespondanseteorien (i forbindelse med virkelighetsdommer).

La oss nå prøve å oppsummere Vedungs egne anbefalinger.

Når det gjelder tolkning av de budskap eller innlegg som analyseres, finner Vedung også et godt utgangspunkt hos Arne Næss, nemlig i hans begreper 'tolkning', 'rimelig tolkning' og 'presisering'. Vedung anbefaler disse begreper som forskningsredskaper, idet han antyder hvordan de med visse modifikasjoner også kan brukes på andre slags formuleringer enn påstandsførmuleringer. Vedung finner også at juristenes skille mellom såkalt bokstavtolkning, intensjonstolkning og systematisk tolkning kan være fruktbar. I forbindelse med systematisk tolkning fremholdes fruktbarheten av Karl Poppers begrep 'rasjonell rekonstruksjon'; man bør i sin tolkning av en tekst ha for øye den mulighet at forfatteren har tenkt konsekvent og følgeriktig og forsåvidt

er rasjonell. Videre drøftes Johan Galtung og Arne Næss' transintensjonale "deskriptivt-konstruktive" tolkningsmetode, som innebærer en generalisering av det budskap som analyseres. Vedung finner denne metode interessant; men, fremholder han, det kan være vanskelig å avgjøre om den bør betraktes som en tolkningsmetode eller som en heuristisk metode for utvikling av egne teorier eller doktriner.

Med utgangspunkt i angelsaksisk språkfilosofi betoner Vedung at mangetydigheten i en ytring kan gjelde arten av språkhandling som foretas gjennom ytringen; i en ytring kan det således ligge en forutsigelse eller an advarsel eller et løfte. I noen tilfelle vil en ytring ha flere funksjoner samtidig (Janus-prinsippet); den kan således uttrykke både en påstand og en verdidom. Vedung anbefaler følgelig at man har for øye det mulige behov for å tolke og presisere ytringer m h t funksjon – eller art av talehandling, og ikke bare med hensyn til innhold innenfor rammen av en gitt funksjon eller art av talehandling. Ikke minst i forbindelse med innholdsorientert analyse av politiske tekster må dette etter min oppfatning være riktig.

I sitt kapittel om relevansprøving innfører Vedung det han kaller *den grunnleggende relevansregel* (s 113): "en innehållslig fråga kan inte besvaras med hjälp av en funktionell argumentering . . ." Vedung tenker her spesielt på den genetiske feilslutning: at man blander sammen spørsmålet om en oppfatnings opprinnelse eller genese og spørsmålet om dens gyldighet. Men den feilslutning forekommer også at man slutter fra en oppfatnings virkning til dens gyldighet. Vedung gir også eksempler på andre, beslektede feilslutninger.

Vedung går spesielt inn på den kunnskapssosiologiske variant av den genetiske feilslutning. Dette er en type feilslutning som stadig dukker opp, og som det er viktig å være rustet til å avdekke og motvirke.

Det ble ovenfor nevnt at Vedung anser "rasjonell rekonstruksjon" som en fruktbar tolkningsmetode. Dette forhindrer ikke at han også legger vekt på muligheten av selvmotsigelser og bristende resonnementer (det ligger ingen selvmotsigelse i dette). Han fremholder at vår logiske intuisjon kan være utilstrekkelig til å avgjøre om to påstander er forenelige eller et resonnement er gyldig, og går derfor inn på formelle metoder som her kan være til hjelp. Vedung gjør også oppmerksom på muligheten av inkonsistens i verdidommer, f eks intransitive preferansordninger – på individplanet eller på gruppeplanet, og muligheten av feilslutninger vedrørende forholdet mellom kollektive interesser og individuelle preferanser.

I sin diskusjon av metoderegler for prøving av virkelighetsdommer i politiske budskap fremholder Ved-

ung at det er viktig å skille mellom verifisering/konfirmering på den ene side og falsifisering/diskonfirmering på den andre. Å avgjøre om påstandene i et politisk budskap eller i et debattinnlegg er sanne eller holdbare, kan være prinsipielt umulig eller praktisk ugjennomførbart på grunn av det enorme arbeid med innsamling og bearbeiding av data som ville være nødvendig. Dette forhindrer imidlertid ikke at man systematisk kan stille kritiske spørsmål som ikke forutsetter egen innsamling av data, men som likevel vil belyse påstandenes styrke, idet påstandene vil bli svekket eller falsifisert dersom spørsmålene ikke kan besvares tilfredsstillende. Man kan og bør stille spørsmål vedrørende prinsipiell prøvbarhet, grad av operasjonalisering, validitet og belegg.

Den siste typen av metoderegler Vedung behandler, er regler for prøving av verdidommer. I nær sammenheng med diskusjonen tidligere i boken, spesielt i kapitlet om mening og tolkning, legger Vedung vekt på at man skiller mellom 1) verdisetninger, 2) verdidommer, 3) verdier eller verdiegenskaper, og 4) vurderinger. Verdisetningene er de språklige formuleringer som uttrykker verdidommer; verdiene eller verdiegenskapene er hva verdidommene ifølge visse filosofer refererer til; og vurderinger er de "mentala akter eller psykiska tillstånd av typen känslor, upplevelser eller tankar" (s 160) som ofte antas å ligge bak verdidommene.

I en skarpsindig diskusjon av Herbert Tingstens lære at virkelighetsdommene spiller hovedrollen i ideologier, fremholder Vedung at man i en innholdsorientert analyse kan komme opp i vanskeligheter fordi man ikke er oppmerksom på at verdidommer ofte uttrykkes i setninger som etter sin grammatikalske form er indikative og ikke preskriptive; man kan også komme opp i vanskeligheter fordi man ikke er oppmerksom på at en setning på en og samme tid kan uttrykke en påstand og en verdidom (jfr Janusprinsippet). I samme forbindelse peker Vedung på at verdidommene ofte kan være underforstått; i den systematiske tolknings ånd bør forskeren gjøre disse eksplisitt.

Om vi nå tenker oss at vi ved tolkning av verdisetninger og ved systematisk tolkning av større tekstenheter har klarlagt verdidommer som er uttrykt eller underforstått i vedkommende samtaleinnlegg, blir vårt neste spørsmål: Hvordan kan vi *prøve* slike verdidommer?

Her melder det seg meta-etiske problemer. Finnes det objektive verdier eller verdiegenskaper som vi på en eller annen måte, f eks ved intuisjon, kan sammenholde verdidommene med? I så fall gir det mening å prøve verdidommer, selv om det kan være vanskelig. Men de verdiontologiske posisjonene har vært gjenstand for sterk kritikk. I stedet har verdisubjektivismen og verdinihilismen lenge rådd grunnen i vide kretser. Det verdisubjektivistiske standpunkt er at verdidommer er

dommer om vurderinger; en verdisetning uttrykker den påstand at den som uttaler setningen, erfarer en viss følelse eller inntar en viss holdning til det objekt han taler om. Det verdinihilistiske standpunkt er at verdisetninger ikke gir noen form for informasjon, men *direkte* uttrykker en følelse, en befaling, et råd eller en anbefaling. Med henvisning til den meta-etiske debatt finner Vedung at begge disse posisjoner må avvises. Den verdisubjektivistiske posisjon medfører at "x er riktig" og "x er ikke riktig" samtidig kan være sanne; og den verdinihilistiske posisjon innebærer at et spørsmål om mening besvares med en funksjonell analyse.

Etter Vedungs mening foregår den mest interessante diskusjon for tiden mellom de såkalte preskriptivister og de såkalte nynaturalister. Imidlertid er ikke diskusjonen ennå så avklart at den gir grunnlag for å si hvordan de dypeste verdidommer eventuelt kan prøves.

Selv i denne uavklarete situasjon finner Vedung at det ikke er grunn til å resignere. Han fremholder for det første at det i de enkelte tilfelle kan være behov for å avgjøre hvordan verdisetninger bør tolkes. For det annet er mange verdidommer *instrumentelle*; eller de rommer en instrumentell komponent, en påstand om en mål-middel-sammenheng. Og slike påstander kan prøves.

Selv de dypeste verdidommene, de kategoriske, kan representere en oppgave for den innholdsorienterte analysen. Man kan undersøke om vedkommende mål overhodet kan realiseres, hvilke alternative midler som kan benyttes, hvilke bivirkninger disse vil ha, osv.

På dette grunnlag finner Vedung at den innholdsorienterte politiske idé- og samtaleanalyse kan nå langt i retning av å prøve verdidommer. Også derved kan den yte et bidrag til rasjonell politisk samtale.

III

Vedung orienterer seg bredt og søker dype fundamentener i sitt bidrag til metodelæren for innholdsorienterte idé- og samtaleanalyser; mange, heter det i forordet, vil finne at han har prøvd å favne videre enn han burde.

Ettersom filosofi ikke er Vedungs fag, har han selvfølgelig løpt en viss risiko ved å begi seg inn i så vel språkfilosofi som meta-etikk, vitenskapsfilosofi og logikk. Nærværende anmelder har ikke de faglige forutsetninger for å foreta en inngående kritikk av hans redegjørelser og drøftelser på alle disse områder. Min vurdering er imidlertid at Vedungs filosofiske gjennomgørelser har gitt verdifulle resultater på flere punkter. Den økte innsikt i de forskjellige funksjoner språklige ytringer kan ha, formidles således på en fruktbar måte og leder til nyttige distinksjoner og anvisninger. I sine meta-etiske drøftelser innfører Vedung likeledes viktige distinksjoner, og han gjør det lettere for leseren å komme ut av uklartheter

som kunne virke hemmende i en innholdsorientert analyse; han gir også enkle råd som ikke forutsetter noen bestemt verditeoretisk posisjon. I forbindelse med prøving av virkelighetsdommer finner jeg at hans tillempling av Poppers falsifiseringsstrategi er elegant og overbevisende.

På den annen side har jeg også enkelte innvendinger. Vedungs forsøk på å trekke inn formell logikk som støtte for den logiske intuisjon er etter min mening mindre vellykket. Det er ikke lett å oversette setninger i dagligspråket til logiske skjemaer; spesielt representerer hvis-så-setninger et problem. Som så mange andre får Vedung vanskeligheter her. For øvrig tviler jeg på at formell logikk vil være til nytte med mindre man innfører rikere logiske strukturer enn setningslogikkens.

I sin diskusjon av meningsteorier får Vedung, så vidt jeg kan forstå, mindre ut av John L. Austins bidrag enn han kunne, idet han taper helheten i talehandlingen – "the total speech act in the total speech situation"¹ – noe av syne (s 105 f). I diskusjonen av essensialistiske meningsteorier er han etter min oppfatning for lite nysansert, likesom Popper. Troen på vesensinnsikter har utvilsomt i mange tilfelle virket avsporende så vel i naturvitenskap som i politisk teori og samfunnsteori. Dette forhindrer imidlertid ikke at vi har – eller kan nå frem til – visse innsikter i mennesket og samfunnet som med god mening kan karakteriseres som vesensinnsikter. Vi har således den innsikt at vi som mennesker er intensjonale vesener med evne til å tale med andre mennesker og nå frem til begrunnede standpunkter; denne innsikt kan begrunnes transcendentalfilosofisk, med henvisning til det forhold at enhver som prøver å imøtegå påstanden, bekrefter den. Dette er av betydning for hvordan vi kan og bør gjøre rede for begreper som 'intensjonalitet', 'samtale', 'begrunnelse' og 'rasjonell samtale'; og etter min oppfatning bør så vel deskriptiv som normativ politisk teori ha slike begreper – og de tilsvarende innsikter – som del av sitt grunnlag og sine byggestener.

De synspunkter og metoderegler Vedung gjennom sin bok tilfører læren om innholdsorienterte idé- og samtaleanalyser, skyldes ikke bare filosofiske drøftelser. Vedungs statsvitenskapelige bakgrunn, den rike idé- og debattanalytiske tradisjon i svensk statsvitenskap og endelig hans egne erfaringer i slike analyser spiller vel tross alt hovedrollen. I sammenheng med dette vil jeg til slutt selv komme med noen synspunkter som primært skyldes egne og kollegers erfaringer fra empirisk orientert arbeid. På den måten vil jeg gjerne supplere Vedungs idéer og antyde noen mulige videreføring av hans arbeid.

Vedungs understrekning av at Næss' pro-et kontraskjema må suppleres med teoretiske redskap som er spesielt tilpasset den sak som diskuteres, er etter min me-

ning viktig. Den er i den hypotetisk-deduktive metodes ånd, og angir et vilkår som ofte er nødvendig for å kunne strukturere materialet på en klargjørende måte. Imidlertid dreier det seg ikke bare om å utvikle et meta-språk til forskjell fra tekstens objektspråk. Problemet for analytikerne kan primært være å komme på høyde med den rasjonalitet som ligger i tekstens eget språk. Dette vil spesielt være tilfellet der hvor samtaleinnlegg utnytter begreper, metoder og innsikter som karakteriserer vitenskapelige disipliner. Kanhende vil flere disipliner være representert i diskusjonen; i helsepolitiske utredninger og diskusjoner kan det f.eks dreie seg om både medisin, rettsvitenskap, sosialøkonomi og sosiologi. For å kunne foreta en god innholdsorientert analyse må man være i stand til å forstå vedkommende disipliners språk og resonneringer. Dermed bør man ha tilstrekkelig forståelse av deres grunnlag til å kunne sammenholde og prøve de forskjellige bidrag.

Det synspunkt som her er gjort gjeldende, svarer til et hovedpoeng i organisasjonsteorien, for såvidt som denne legger vekt på premissleverandørers faglige bakgrunn.

Når det gjelder relevansprøving, er Vedung særlig opptatt av former for feilslutning, som den genetiske feilslutning. I tråd med Næss' diskusjon av argumentasjon knyttet til en normativ spissformulering, tror jeg det også er mulig å gi visse positive metoderegler. Man kan således skille mellom "innbyrdsargumenter", som angir forutsetninger for, logiske implikasjoner (moralske, rettslige) av, eller virkninger av vedkommende mulige beslutning, og "stikkordargumenter", som bare påstår et faktisk forhold. En metoderegul vil være at et stikkordargumentets relevans finnes ved å angi de innebyrdsargumenter som det rimeligvis antyder (og de normative argumenter som igjen avgjør disses relevans).

I tilknytning til Vedungs betraktninger om prøving av verdidommer vil jeg til slutt hevde at en som skal utføre innholdsorienterte idé- og debattanalyser, bør være orientert om forskjellige posisjoner *innen* etikken (til forskjell fra *meta*-etiske posisjoner). Han bør således være kjent med handlingsutilitarisme; regelutilitarisme; John Rawls' leksikografiske ordningsprinsipp for rettferdighet, som på et gitt punkt bringer inn spørsmålet om hvilken ordning er best for dem som kommer dårligst ut; og Robert Nozicks "entitlement theory": at man har krav på en eiendom hvis og bare hvis man har tilegnet seg den i samsvar med prinsippet for rett tilegnelse eller i samsvar med prinsippet om rett overføring. Disse posisjoner er tatt med til illustrasjon av mitt poeng og er på ingen måte ment å være uttømmende. (I tillegg bør en bli være oppmerksom på muligheten av å resonnerere deduktivt ut fra gitte plikter og rettigheter, og muligheten av å avveie enkle velferdshensyn mot ret-

tigheter). Vedung har berørt noen av de refererte posisjoner (Rawls' og Nozicks); men de er ikke fremstilt og diskutert systematisk i forbindelse med klargjøring og prøving av verdidommer.

IV

Evert Vedungs bok *Det rationella politiska samtalet* er etter min oppfatning et viktig bidrag til diskusjonen av de konsekvenser som forutsetningen om rasjonalitet – eller forutsetningen om muligheten av rasjonalitet – bør få i vårt fag. Mer spesielt har Vedung på en verdifull måte bidratt til å klargjøre hvilken plass tilkommer innholdsorienterte idé- og debattanalyser, hvilke problemstillinger slike analyser må omfatte, hvilke grunnlagsspørsmål melder seg, og hvilke metoder kan eller bør komme til anvendelse. Den faglige samtale og den videreføring som Vedung inviterer til, bør favne vidt, likesom hans bok gjør det. Det vil også i fortsettelsen være behov for en kombinasjon av empirisk og filosofisk orientering.

Knut Midgaard

Evert Vedung: *Det rationella politiska samtalet: Hur politiska budskap tolkas, ordnas och provas*. Stockholm: Albus, 1977, 191 s.

¹ Austin, J.L. (1975) *How to Do Things With Words* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2nd ed.), s 105 f.

Facklig medvetenhet bland tjänstemän under 1800-talet

I

I en artikkel i *Statsvetenskaplig Tidskrift* (nr 2, 1979) behandler Conny Johannesson en svensk tjänstemannaförenings utveckling under 1800-talet, närmare bestämt Konga härads folkskolläraförning.¹ Johannesson tar därmed upp ett sedan länge försummat forskningsområde, nämligen den svenska tjänstemannarörelsens tidiga historia. Johannesson pekar mycket riktigt på, att forskningsläget kring den svenska tjänstemannarörelsens barndomsår är mycket oklart. Förutom ett visserligen stort antal monografier över enskilda tjänstemannaorganisationer saknas nästan helt vetenskapliga framställningar. Detta förhållande gör sig speciellt påmint vid en jämförelse med vad som skrivits om den fackliga arbetarrörelsen.

Det förmodligen mest kända arbetet om den svenska